

SZAKIRODALMI INFORMÁCIÓ-VISSZAKERESÉS A KATALÓGUSCÉDULÁTÓL A CD-ROM-IG

Illési Éva, eillesi@hoya.kee.hu
Szemerédy Galamb Sarolta, sgalamb@hoya.kee.hu
Zalainé Kovács Éva, ekovacs@hoya.kee.hu
Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtár

Abstract

In consequence of the introduction of modern methods in university education, it is not only a process of lecturing and learning by rote any more, but a process of obtaining knowledge through individual research and summarising work of students. The need for more information leads to the increased use of library. User-training helps to remove barriers to communication, helps the understanding of library terminology and the methods of scientific literature searching as well as that of up-to-date information retrieval methods. The Central Library of the University of Horticulture and Food has renewed the user-training according to the above principles and plans further improvement based on new experiences. This way, short lectures on library use held occasionally for small groups of students were replaced by real user-training in the frame of an optional subject as a semester long seminar.

A korszerű oktatási formák következtében az egyetemi oktatás ma már nem az előadások folyamata és gépies másolás, hanem a hallgatók önálló kutató, összegző munkájára épülő ismeretszerzési folyamat. Ez a tendencia megváltoztatja a hallgatók könyvtárhasználati szokásait is, hiszen nem elegendő a könyvtárat csupán arra használni, hogy az előírt jegyzeteket vagy tankönyveket kikölcsönözzék. Az önálló feladatmegoldáshoz meg kell találni a megfelelő szakirodalmat, mely már elmélyültebb "búvárkodást" igényel a könyvtár állományában. A szakirodalom visszakereséséhez viszont célszerű ismerni a könyvtár által alkalmazott feltáró módszereket, a lehetséges forrásokat és azok használatát, beleértve a korszerű információs technológiai eszközöket is.

1. Intézményi háttér

A könyvtár oktatási formáinak kialakításakor mindenek előtt figyelembe kellett venni az Egyetem budapesti karain folyó képzési szinteket:

- a Kertészeti Karon és a Tájépítészeti, -védelmi és -fejlesztési Karon 10 féléves, egyetemi képzés folyik nappali tagozaton míg az Élelmiszeripari karon 6 féléves élelmiszertechnológus üzemmérnökképzés és 10 féléves egyetemi szintű oktatás folyik,
- az alapképzésen kívül az Egyetem budapesti karain lehetőség van különböző szakterületeken *szakmérnöki diploma és PhD fokozat* megszerzésére is.

A Kertészeti és a Tájépítészeti, -védelmi és -fejlesztési Karon a 6. félévtől az Élelmiszeripari karon pedig már a 3. félévtől szakosodnak a hallgatók.

2. Felhasználói oktatás a KÉE Központi Könyvtárában

A hallgatókat tanulmányi éveik alatt tudatosan fel kell készíteni az önálló tudományos kutató munkára. Az ehhez szükséges korszerű, irodalom feltáró módszerek és segédeszközök megismertetése nem kis mértékben az egyetemi könyvtár feladata. A Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Könyvtára mindig is

fontosnak tartotta, hogy hallgatóink ne csak a Könyvtár sajátosságaival hanem a könyvtártudomány - a felhasználók szempontjából fontos - tudnivalóival is tisztában legyenek.

2.1 Az oktatás tematikájának és módszertanának kialakulása

A **60-as** években az Országos Mezőgazdasági Könyvtár tartott - hálózati központi feladatként - könyvtárhasználati oktatást az agrár-felsőoktatás, így az akkor még Kertészeti és Szőlészeti Főiskola Könyvtárában is. Az utolsó éves hallgatók részére szerveztek egy alkalommal 2 órás előadást. A résztvevők elsősorban a Mezőgazdasági Könyvtár szolgáltatásait ismerhették meg. Hamar kiderült, hogy ez az oktatás nem elég ahhoz, hogy a hallgatók otthonosak legyenek a szakirodalom-visszakeresésben, inkább csak figyelemfelkeltő szerepet tölthetett be. Nem beszélve arról, hogy felmerült az igény a helyi könyvtár használatának és szolgáltatásainak megismerésére is.

Mindezek figyelembe vételével a **70-es** években a szakirodalmi oktatás több lépcsőben zajlott:

- az *első évfolyam hallgatói* a Központi Könyvtár használatával valamint a korszerű irodalomkutatás módszereivel és segédeszközeivel ismerkedtek meg,
- a Könyvtár kertészmérnök végzettségű dolgozói a második lépcsőben *III. évfolyamos hallgatókat* a szakdolgozat elkészítéséhez nélkülözhetetlen irodalmazásra készítettek fel. Szakkörönként került bemutatásra a szaktárgyak speciális irodalma. A hallgatók megismerkedtek a különböző irodalomfeltáró módszerekkel, a Központi Könyvtárban illetve a tanszéki könyvtárakban igénybe vehető segédkönyvekkel, periodikákkal,
- *szakköri foglalkozás* keretében került bemutatásra a szakterület speciális irodalma. A hallgatók megismerkedtek a rendelkezésre álló könyvtári tájékoztató apparátussal és a szakirodalom-visszakeresés módszereivel.

A **80-as** évek elején az oktatás hallgatói illetve oktatói észrevételek figyelembe vételével módosult. Az első éves hallgatók a tanév kezdetén kézhez kapták a Központi Könyvtár "Könyvtárhasználati tájékoztató" című kiadványát, szakirodalmi oktatásban csak a III. éves szakkörös hallgatók vettek részt. Az oktatás a szaktanszékek szemináriumi helyiségeiben folyt, a foglalkozás idejére az ismertetésre kerülő folyóiratokat és a szakkönyveket a Könyvtárból odavitték.

1990-től a szakirodalmi oktatást könyvtári környezetbe helyeztük át, nevezetesen a Központi Könyvtár folyóirat-olvasótermébe. Ez egyrészt megkönnyítette és szemléletesebbé tette a könyvtári tájékoztató apparátus bemutatását a részletesebb könyvtárhasználati tájékoztatással együtt, másrészt lehetővé vált a számítógépes adatbázisok, hálózatok és a nem hagyományos adathordozók bemutatása is. A korábbi éveknek megfelelő tematika természetesen kiegészült a számítógépes szakirodalom keresés illetve a számítógépes adatbázisok, hálózatok és a nem hagyományos adathordozók bemutatásával, gyakorlati alkalmazásával. Minden előadáson felhívtuk a figyelmet a diploma dolgozat készítésével kapcsolatos jegyzetelésre, a dolgozat felépítésének mebedikájára is.

Az oktatás az évek során sokat módosult. Egyre nagyobb igény mutatkozott az alkalmoszerű, 1,5- 2 órás tájékoztatók mellett a rendszeres, minimum fél éves elméleti és gyakorlati oktatásra. Az előadások témája is változott, hiszen egyre több eszköz ill. lehetőség nyílt a szakirodalom visszakeresésre.

1991-ben valósult meg több éves törekvésünk: lehetőségünk nyílt *fakultatív tárgyként* meghirdetni a hagyományos és korszerű irodalom-visszakeresési módszerek és eszközök oktatását. Ehhez elkészítettük a tantárgy programját is, melyet tapasztalataink alapján többször is módosítottunk. A fakultatív tantárgyon kívül tovább folytatjuk a *szakkörönkénti szakirodalmi oktatást* is. Ezeken a foglalkozásokon célzottan az adott szakterület tájékoztató apparátusát ismertetjük meg a hallgatókkal.

Szólni kell még egy felhasználói rétegről, az oktatókról, kutatókról is. A számítógépes információkeresés számukra is új technológiaként jelentkezik. Általában egyéni bemutatási igénnyel jelentkeznek, de volt már rá példa, hogy egy tanszék oktatói-kutatói közösen jöttek el a számítógépes információkeresés megtanulására. Ez a módszer részünkre is kedvezőbb, ezért terveink között szerepel az oktatók-kutatók részére csoportos "user-training" szervezése.

2.2 Az oktatási program felépítése

Oktatási programunk követi a címben is kifejezett folyamatot "Szakirodalmi információ-visszakeresés. A katalóguscédulától a CD-ROM-ig". Az egyes előadásokat gyakorlat követi, melynek során a hallgatók saját témájukra vonatkozó információt keresnek a megismert dokumentumtípusokban.

Az első évben rögtön kiderült, hogy a hallgatóknak sokkal több gyakorlati foglalkozásra van szükségük a megismertett tájékoztatói eszközök használatának begyakorlására. Hogy a használat ne csak pusztán gyakorlás legyen, azt a célt tűztük ki, hogy a szemeszter végére a hallgató, az általa kiválasztott, diploma dolgozatához kapcsolódó témakörben, irodalomjegyzéket állítson össze. Külön fejezetet szenteltünk a korszerű adatátviteli technológiák alkalmazásának, a nemzetközi és hazai adatbázisok megismertetésének. A számítógépes adatbázisokban való keresést saját valamint a rendelkezésünkre álló CD-ROM adatbázisokban gyakoroltatjuk a hallgatókkal.

Az oktatás fontos részének tartjuk a magyar és külföldi számítógépes hálózatok bemutatását, az elektronikus levelezés megismertetését is.

Az évek során - az egyetemi képzés sokszínűségéhez igazodva - többféle oktatási formát dolgoztunk ki. Jelenleg a KÉE hallgatói és oktatói az alábbi előadások közül választhatnak:

- Az elsőéves hallgatók számára *általános könyvtárhasználati tájékoztatót* tartunk, ahol a "Könyvtárhasználati útmutató"-t ill. a Könyvtár szolgáltatásait bemutató ismertetőt kapják kézhez.
- A szakosodott hallgatók *részéreszakköri foglalkozás keretében* szakterületük jellemző dokumentumait, a Központi Könyvtár számítógépes adatbázisait bemutató előadást tartunk.
- *Fakultatív oktatásunkat* elsősorban azok a hallgatók számára szervezzük, akik már diplomamunkájukhoz témát választottak. Az egy szemeszteres oktatást önálló irodalom jegyzék elkészítésével zárul, amelynek elkészítéséhez mind a hagyományos mind a korszerű irodalom visszakeresési módszereket fel kell használniuk.
- A "user-training"-en az egyetem oktatói és kutatói a számítógépes irodalomkeresés újdonságaival ismerkedhetnek meg.

2.3. Szakirodalom-keresés a hagyományos könyvtári apparátus segítségével

A hallgatók elméleti és gyakorlati foglalkozás keretében kapnak képet a kertészeti és élelmiszeripari szakirodalom jellegzetes dokumentumtípusairól, a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtárának katalógusairól valamint az itt megtalálható dokumentációs kiadványokról. Tekintettel arra, hogy a könyvtárak állományának jelentős hányada gépi adatbázisban még nem szerepel, célunk egyúttal az általános könyvtári eligazodás megkönnyítése, valamint a felkészítés a kutatómunkához, publikáláshoz elengedhetetlenül szükséges irodalomhasználatra. A tantárgy e részében térünk ki néhány alapvető bibliometriai fogalom ismertetésére is. Fontosnak tartjuk, hogy mindvégig felhasználói szempontból közelítsünk az egyes témakörökhöz.

Tapasztalataink alapján - valószínűleg a korszerűtlen, zártpolcos elhelyezés is oka a jelenségnek - még a rendszeres könyvtárhasználók sem ismerik eléggé a gyűjtemény sokszínűségét. Ezért először magával a gyűjteménnyel, a különböző dokumentumtípusokkal ismerkednek meg a hallgatók: szabványoktól a

kongresszusi kiadványokig, évkönyvektől a kutatási jelentésekig mindent kézbe is vehetnek. Felhívjuk figyelmüket a dokumentumok információs értékének relatív különbözőségére: vagyis hogy a releváns információt esetenként más-más dokumentumtípus tartalmazza.

Pl.: keresőkérdés megfogalmazása: lexikonok, értelmező szótárak, szakszótárak, kifejezés-gyűjtemények, szinonimaszótár, monográfiák tárgyi indexe stb.

adatgyűjtés: faktográfiai segédletek - statisztikai kiadványok, lexikonok stb.

A gyűjtemény ismertetése után következő lépés az egyes dokumentumok különböző szempontú visszakereshetősége: a tartalmi és formai feltárás. Mire adnak választ a betűrendes és mire a szakkatalógusok? Röviden ismertetjük a legelterjedtebb osztályozó rendszereket, előnyeiket, hátrányaikat. A betűrendes katalógusokról szólva hangsúlyozzuk a bibliográfiai leírások egyes adatainak fontosságát - gyakori eset, amikor a jól hangzó cím egy tartalmilag elavult, néhány oldalas brosúrát takar.

A konkrét gyűjteménytől eltávolodva, a következőkben a könyvtárban fellelhető általános mezőgazdasági, kertészeti és élelmiszeripari dokumentációs kiadványokat mutatjuk be a regisztratív bibliográfiáktól a tömörítvényekig. A téma szárazságát enyhíti, hogy előadás közben a hallgatók kézbevehetik, lapozgathatják a kiadványokat.

A hallgatókban nemcsak az információ felhasználóit hanem a későbbi saját publikációk készítőit is látva - végül néhány bibliometriai jelenségre hívjuk fel a figyelmet. Szólunk a szakfolyóiratok cikkeinek avulásáról, szóródásáról és az impact faktorról.

A gyakorlati órán a hallgatók a katalógusokban való keresési technikákat sajátítják el, majd választott témakörben önállóan - természetesen, ha kell, segítséggel - keresnek a katalógusokban, dokumentációs kiadványokban. Felhívjuk a figyelmet a találatok tárolására, a cédulázás előnyeire is.

2.4. Szakirodalom-keresés számítógépes környezetben

Az oktatás keretében megismertetjük a hallgatókkal az információ-visszakeresésre szolgáló nemzeti és külföldi és magyar adatbázisokat, felépítésüket, tipológiájukat, a keresés filozófiáját és alapjait. Gyakorlati példákkal illusztráljuk a Boole algebra használatát, a szó távolsági operátorokat. Fontosnak tartjuk, hogy hallgatóink tisztában legyenek az információ-visszakeresés hatékonyságával is.

Az alapfogalmak elsajátítása után következik a kereső stratégia megtervezésének ismertetése, a lehetséges stratégiák kialakításának bemutatása. Felhívjuk a figyelmet a keresés során nyert eredmények értékelésének fontosságára éppúgy, mint a leggyakrabban elkövetett hibákra is. Végül néhány hasznos ötlettel is szolgálunk.

A számítógépes szakirodalom-visszakeresés elméleti előadásain elsajátított ismereteket alkalmazva mindenki önállóan megtervezi a saját témájának megfelelő kereső stratégiát és elvégzi a keresést. A kapott találatokat közösen kiértékeljük és ha szükséges módosítjuk a keresőkérdéseket.

A számítógépes oktatás során a hallgatók a szakirodalmi információ-visszakeresésen kívül természetesen megismerkednek a Központi Könyvtár számítógépes szolgáltatásaival, a TINLIB integrált könyvtári rendszerrel is.

3. Az oktatás során szerzett tapasztalatok

Az oktatás ma még jegyzet nélkül folyik. Az eddig összegyűlt tapasztalatok azonban arra készítetnek bennünket, hogy az előadásokat írásos anyaggal is segítsük, ezért rövid lényegretörő jegyzet elkészítését tervezzük.

A számítógépes irodalomkeresés oktatásakor nem lehetünk tekintettel a nyelvi korlátokra. Célunk a keresőkérdés megfogalmazásának, a találatok kiértékelésének elsajátítása. A szükséges szaknyelv megtanulása a hallgatók egyéni feladata.

Örömmel tapasztaljuk, hogy előadásaink hasznosnak bizonyulnak, hiszen az általános könyvtártudományi, könyvtár gépesítési ismeretek elsajátításán túl jut idő a gyakorlásra is. Az eddigi szemeszterek alapján elmondhatjuk, hogy a számítógépes szakirodalom-keresést a legnépszerűbb, de volt hallgatónk, aki örömmel fedezte fel a szakkatalógusban való keresés számos lehetőségét is.